

DEN HAAG VANDAAG

Frank van der Meer

Inleiding

Hieronder vindt u een impressie van mijn bezigheden rond Den Haag in 2000. Verwacht geen melding van diepgaand onderzoek (zowel kennis als tijd zijn bij mij onvoldoende aanwezig), openbaringen van spectaculaire soorten (het is hier geen Limburg) of een afgerond inventarisatie-verslag (heb ik nog niet af). “Bzzz” is tenslotte een *nieuwsbrief* (nummer 1, 1^e bladzijde) dus lijkt het legaal om gewoon maar wat losse opmerkingen te plaatsen, zolang ze recente informatie geven.

Vee versus angeldragers

In “Bzzz” nr. 10, pag. 31 vertelde ik over mijn pogingen om de graafwespen- en spinnendoderpopulaties te vergelijken in begraasd en onbegraasd gebied in het duingebied Meijendel, ten NO van Den Haag. Dit gebeurt in het kader van een brede, veelomvattende evaluatie van de begrazingseffecten op flora en fauna van Meijendel.

In een studie naar de begrazingseffecten van paarden en koeien op de vegetatie (de Bonte & Boosten, 1996), waarbij de vegetatie in twee begraasde transecten werd vergeleken met de vegetatie in een onbegraasd transect, werden geen significante verschillen gevonden in de *aanwezigheid* van vegetatietypen (plantengemeenschappen, i.c. op associatieniveau) in begraasd en onbegraasd terrein.

Werden echter luchtfoto's, genomen in 1990 (juist vóór de begrazing startte), vergeleken met die van 1995 (na 5 jaar begrazing) dan bleek dat de oppervlaktes van de verschillende typen vegetatiestructuren in de begraasde trajecten op een andere manier gewijzigd waren dan die in het onbegraasde traject. Op de luchtfoto's konden de volgende structuurtypen worden onderscheiden: open zand; zand met (korst)mos; laag grasland met mos; hoog grasland; laag struweel; hoog struweel met bos. Niet alleen de percentuele toe- en afnames van de verschillende structuurtypen werden gemeten, ook de wijziging in de grenslengten tussen de verschillende structuurtypen werd bepaald. De belangrijkste verschillen waren als volgt: in de begraasde transecten nam het aandeel van “open zand” en “zand met korstmos” toe. Dit werd

bijvoorbeeld veroorzaakt door het openlopen van graslandvegetaties. In het onbegraasde traject bleef de hoeveelheid “open zand” gelijk, terwijl het type “zand met (korst)mos” sterk vergraste; het ging over in lage graslandvegetaties (invasie door *Carex arenaria*). In de begraasde trajecten verdween “hoog gras” vrijwel geheel, terwijl dit in het onbegraasde traject qua oppervlakte gelijk bleef. In één van de begraasde trajecten werden “laag struweel” en “hoog struweel en bos” gedeeltelijk open getrapt en gingen over in laag grasland. Als belangwekkend resultaat werd tevens gevonden dat in de meeste gevallen de grenslengten tussen de verschillende structuurtypen in de begraasde transecten toenamen; in het onbegraasde transect namen deze juist af. Met andere woorden: geleidelijk wordt onder invloed van begrazing het patroon van de verschillende structuurtypen kleinschaliger, er treedt mozaïekvorming op.

Deze verschillen in de verandering van de bovengenoemde structuurtypen leken een aanknopingspunt te vormen om, zeer globaal, een indruk te krijgen van een mogelijke indirecte invloed van begrazing op de aanwezigheid van aculeaten in het duin.

In 2000 heb ik een groot aantal proefvlakjes geteld van 5 x 2m, steeds gedurende gemiddeld 15 minuten (variërend van 10 minuten in open zand tot 20 minuten in ruimtelijk sterk gedifferentieerde structuren zoals hoog struweel). In de tellingen werden bijen, graafwespen, spinnendoders, goudwespen, plooiwingswespen en mierwespen betrokken. De proefvlakjes betreffen alle bovengenoemde 6 structuurtypen en enkele grensstructuurtypen (min of meer scherp afgebakende overgangen tussen 2 verschillende structuurtypen). Ze werden zo goed mogelijk beschreven in termen van structuur en plantensoorten en -bedekking; de waargenomen angeldragers werden op het oog gedetermineerd. In het beste geval kon de soort vastgesteld worden, in het slechtste geval de familie (dan werd het bijvoorbeeld “zwart-rode spinnendoder klein”). Soms werd een dier meegenomen ter nadere determinatie, maar voor de vangsttijd werd dat gecorrigeerd. Er werd alleen geteld binnen vooraf vastgestelde grenzen aan de weersomstandigheden en tijd van de dag, de proefvlakken lagen niet vlakbij kolonies.

Op dit moment, met nog weinig gegevens, die bovendien nog niet goed geanalyseerd zijn, kunnen slechts enkele voorlopige opmerkingen worden gemaakt. Waarnemingen van bijen doen in verband met de afwijkende biologie even niet mee.

- a) Het grensstructuurtype “laag struweel – zand met (korst)mos” scoort voortdurend hoog.
- b) In de structuurtypen “hoog gras” (*Calamagrostis*, al of niet gemengd met *Carex arenaria*), “laag struweel” en “hoog struweel en bos” zijn de aantallen constant laag.
- c) In het structuurtype “open zand” behoort (tot nu toe) bijna altijd 75% of meer van het totaal van de waargenomen aculeaten tot de soort *Pompilus cinereus*. In “zand met (korst)mos”, dat in totaal eveneens hoog scoort, is *Pompilus* veel minder of niet dominant aanwezig.
- d) De scores in het type “laag grasland met mos” variëren van heel laag tot vrij hoog. Dat komt doordat dit type zeer divers is; volledig gesloten, begraasde grasmatten met veel *Poa*, ijle half ondergestoven *Festuca rubra*-vegetaties en vegetaties met veel korstmossen en bv. 30 % onbedekte bodem behoren alle tot dit type. Hier zal een fijnere indeling nodig zijn.

Voor de doorgewinterde duinspecialisten onder u zal het bovenstaande weinig nieuws bevatten. Het leuke is natuurlijk dat er, met meer gegevens die volgende jaar verzameld gaan worden, misschien mogelijke relaties met begrazing kunnen worden vermoed.

Voor mijzelf waren de tellingen heel leerzaam. Ik ga te weinig met een *open mind* het veld in, zo blijkt. Zit ik zonder ook maar iets te verwachten in een vlakje met een laag afgegrasde grasmat met volledige bedekking van grassen en mossen, in de buurt nauwelijks open zand of een bloem te bekennen (wat armetierige polletjes *Veronica officinalis*, op afstand), komt er

vanuit het niets een *Lasioglossum punctatissimum*-vrouwtje (zoals later bleek), beladen met stuifmeel, naar beneden en verdwijnt in toch nog één stukje onbedekte bodem van ongeveer een vierkante centimeter!

Mocht iemand literatuur of literatuurverwijzingen kennen over directe of indirecte invloeden van vee op angeldragers, dan houd ik me aanbevolen. Ik heb alleen iets gevonden m.b.t. sprinkhanen.

Verder lijkt het me dat individuen in een door andere biotopen omgrensd, in alle opzichten “ideaal” homogeen biotoop niet overal dezelfde dichtheid zullen vertonen; weet iemand iets van eventuele randeffecten?

Angeldragers versus angeldragers

Ten ZW van Den Haag liggen aan de binnenrand van het open duin nog enkele restanten van *Calluna*-veldjes. Deze maakten vroeger deel uit van een veel uitgebreider netwerk van heidegebiedjes, waarvan een groot deel echter totaal vergraste of op andere wijze volledig verdwenen is.

Volgens de Voorlopige atlas van de Nederlandse bijen (Peeters e.a., 1999) kwamen in dit gebied vòòr 1980 zowel *Andrena fuscipes* als *Colletes succinctus* in meer uurhokken voor. In de collectie van het Museon (Den Haag) kwam ik een exemplaar van *Andrena fuscipes* tegen, uit 1951, verzameld door Br. Virgilius Lefeber.

Het betreffende terrein (Wapendal) is nu aan drie kanten door bebouwing en aan de vierde kant door een park ingesloten, ligt dus behoorlijk geïsoleerd en is tevens aanzienlijk vergrast. Ik vond er geen heidebijen meer.

Het enige gebied waar nog heidespecialisten werden gevonden is een terreintje van ten hoogste 2.000 m² aan de NO-kant van het duingebied Solleveld tussen Monster en Kijkduin. Het gaat hier om *Colletes succinctus*. Zowel in 1999 als in 2000 werden enkele mannetjes en vrouwtjes aangetroffen. In totaal heb ik 2 mannetjes en 1 vrouwtje verzameld, om zekerheid te krijgen over de juiste determinatie.

Het probleem is dat dit heideveldje sterk in trek is bij Honingbijen en een aantal soorten hommels. In 1999 stonden enkele bijenkasten dichtbij (in natuurgebied) opgesteld, de locatie van de dichtstbijzijnde kasten in 2000 moet nog worden nagevraagd. Vanaf 1999 tel ik de Honingbijen en hommels in het gebiedje middels steekproeven. Uiteindelijk hoop ik, ook met behulp van literatuur over concurrentie tussen Honingbijen en wilde bijen, voldoende gegevens te hebben om een advies aan de beheerders van de betreffende terreinen te kunnen geven over het al of niet wenselijk zijn van het weghalen van de kasten. Normen van 1 bijenvolk per hectare of 4 bijenvolken per hectare zijn mij bekend als geadviseerd voor of toegepast in niet vergraste, pure *Calluna*-terreinen in Nederland.

Zo'n kleine populatie in zo'n klein terreintje is natuurlijk enorm kwetsbaar. De heide wordt bezocht door *Philanthus triangulum*, hetgeen een *mixed blessing* is omdat die ook wel eens wat anders grijpt dan een Honingbij; verder door *Cerceris rybyensis*, dat kan ook een probleem zijn omdat gebruikelijke prooien als *Halictus* en *Lasioglossum* niet algemeen zijn. Verder leek het *Calluna*-seizoen in 2000 niet helemaal gesynchroniseerd met het *succinctus*-seizoen. Toen de heide al voor drie-kwart niet meer bruikbaar was, werden juist de meeste (d.w.z. enkele foeragerende vrouwtjes) *succinctus* gezien; alle Honingbijen concentreerden zich toen ook uiteraard op de laatste “goede” struiken.

Aan de rand van een zandpad langs het heideveldje scharrelde in 2000 een vrouwtje van *Epeolus cruciger*, de koekoeksbij van *Colletes succinctus*, rond. Die soort was nog niet eerder tussen Den Haag en Hoek van Holland gevonden.

Leuke vangsten

Niet "leuk" genoeg voor onze rubriek "Leuke vangsten in ...", maar wel "leuk" voor Den Haag en omgeving:

Crossocerus binotatus, stadsparkje in Scheveningen, 1999

Mimumesa beaumonti, enkele mannetjes en wijfjes, terrein met weilandjes, volkstuinen, op kleigrond, vlakbij de Vliet, aan de rand van Leidschendam, 1999

Ectemnius dives, op Solidago, zelfde locatie, 1999

Agenioideus apicalis, gevangen door moeder van bevriende dipteroloog op muur van woning in Scheveningen, 2000

Hylaeus signatus op *Reseda*, *Colletes daviesanus* op *Tanacetum* en *Macropis europaea* op *Lysimachia*, in een klein heemparkje aan de ZW-rand van Den Haag, 2000

Tachysphex fulvitaris en *Nyssus dimidiatus* in Meijendel, 2000. De laatste "keek geïnteresseerd toe" hoe een *Harpactus lunatus* vrouwtje een cicade-achtig beest naar haar nest versleepte.

Moraal van dit verhaal: houdt moeders en heemparkjes in ere.

Literatuur

Bonte, A. de & A. Boosten, 1996. De ontwikkeling van de vegetatie onder invloed van begrazing in de duinen van Meijendel (Kijfhoek, Bierlap en Noorderpan). Vakgroep Terrestrische Oecologie en Natuurbeheer, Landbouwniversiteit Wageningen.

Peeters, T.M.J., I.P. Raemakers & J. Smit, 1999. Voorlopige atlas van de Nederlandse bijen (Apidae). EIS-Nederland, Leiden.